

Recenzija | Book Review

Apie besivystančias šalis, moterų teises ir jų gelbėjimą visame pasaulyje

Nicholas D. Kristof ir Sheryl WuDunn. 2015. „*Pusė dangaus“: gelbstint moteris visame pasaulyje, priespaudą paverčiant galimybėmis*. Iš anglų kalbos vertė Sigrida Rupšytė. Vilnius: Eugrimas.

SIMA RAKUTIENĖ

Vytauto Didžiojo universiteto Regionistikos katedra

„Pusė dangaus laiko moteris“ – tai kinų patarlė, kurią šios įstabios ir dažnai šokiruojančios studijos autoriai akcentuoja įvairiose knygos dalyse, ypač kalbėdami apie moterų verslumą, (ne)dalyvavimą darbo rinkoje ir iš to kylantį poveikį socioekonominiam šalies vystymuisi. Šią patarlę, kaip teigia knygos autoriai Nicholas D. Kristofas ir Sheryl WuDunn (p. 284), pagarsino Kinijos komunistų lyderis Mao, kuris suvokė moterų dalyvavimo šalies ekonomikoje naudą ir jas pavertė patikima darbo jėga. Tai, pasak autorių, neabejotinai prisidėjo prie galingo Kinijos ekonominio augimo ir industrializacijos.

Knygos autoriai Nicholas D. Kristofas ir Sheryl WuDunn – žurnalistai, sutuoktinių pora, dirbusi *New York Times* korespondentais. Tai buvo pirmoji sutuoktinių pora, apdovanota prestižine žurnalistikos Pulitzerio premija už įvykių Kinijoje aprašymą. 2009 m. jiems taip pat skirta Deitono literatūrinė taikos premija. Autoriai aktyviai domisi besivystančių šalių žmogaus teisių situacija, ypatingą dėmesį kreipdami į moterų padėtį ir jų išnaudojimą, mergaičių pardavinėjimą įvairiose skurdžiausiose pasaulio šalyse, – tai, ką autoriai įvardija kaip XXI a. vergiją. Autoriai klausia ir svarsto, kokią politiką turėtume vykdyti, kad panaikintume tą vergiją? Tačiau ši knyga ne vien apie tai.

„Pusė dangaus“ – itin paveiki, informatyvi analitinė studija, kurioje pristatomos gilios ir kompleksinės besivystančių pasaulio šalių problemos, didžiausią dėmesį teikiant moterų vaidmeniui ir padėčiai aptarti. Tai yra svarbiausias analitinis kriterijus ir visas knygos dalis jungianti dimensija. Šios studijos objektas dažniausiai aprėpia besivystančių Azijos ir Afrikos šalių problemas ir socialinę padėtį skurdžiausiose pasaulio vietose. Tačiau

vien tuo neapsiribojama. Autoriai aiškinasi ir pateikia įvairių tarptautinių ir nacionalinių programų, projektų ar tiesiog asmeninių, „iš apačios į viršų“ kilusių, iniciatyvų svarbą.

2015-ieji buvo įvardyti ES vystomojo bendradarbiavimo metais, su tuo galime susieti šios knygos vertimą ir išleidimą lietuvių kalba. Būtent 2015 m. Jungtinių Tautų Organizacija patvirtinto naują vystomojo bendradarbiavimo politinę darbotvarkę „Tvaraus vystymo tikslai“, kurioje išskyrė 17 naujų tikslų ateinančiam dešimtmečiui¹. Tai reiškė ir senosios „Tūkstantmečio vystymo tikslų“ darbotvarkės pabaigą, orientuotą į aštuonių tikslų įgyvendinimą, didžiausią dėmesį skiriant mažiausiai išsivysčiusioms pasaulio valstybėms. Pastaroji darbotvarkė buvo įgyvendinama nuo 2000 metų. Iš aštuonių tūkstantmečio vystymo tikslų bent 3 glaudžiai susieti su mergaičių ir moterų padėties gerinimu besivystančiose šalyse: „pagerinti moterų sveikatą“, „sumažinti kūdikių mirtingumą“, „užtikrinti universalų pradinį išsilavinimą“², nes būtent mergaitėms skurdžiose besivystančiose šalyse išsilavinimas paprastai neprieinamas. Trylikametė nuo bado išsekusi etiopė Umi Ababija buvo nugabenta į skubios pagalbos įstaigą pietų Etiopijoje, nes „tikra mergaitės motina pareiškė, kad tik visi vyriškos lyties vaikai šeimoje maitinami gerai“ (Kristof, WuDunn 2015, 22), – taip šokiruojančią interviu medžiagą pateikia knygos autoriai. Remiantis JTO ataskaitomis³ ir daugumos mokslinių tyrimų vertinimais⁴ daugelio šių tūkstantmečio vystymo tikslų, deja, nepavyko pasiekti. Didžiausias šuolis įvyko būtent Azijos šalyse, o dauguma Afrikos valstybių ir toliau išlieka ties ekstremalaus skurdo riba. Būtent šioje studijoje galima surasti bent keletą atsakymų, kodėl sunkiai administruojamos ir dažniausiai sostinėse ar didžiuosiuose miestuose įgyvendinamos tarptautinės programos yra neveiksmingos. Nors autoriai neapsibrėžia tokio tikslo kaip JTO politinės darbotvarkės efektyvumo nustatymas ir aiškiai nesieja savo studijos būtent su šios politinės darbotvarkės įgyvendinimu, tačiau kiekvienas besidomintis pasauline vystomojo bendradarbiavimo darbotvarkė šioje knygoje suras daugelį atsakymų į klausimus apie socialinių, ekonominių, kultūrinių problemų kilmę ir jų sprendimo būdų (ne)veiksmingumą.

¹ United Nations, Sustainable Development Goals, <https://sustainabledevelopment.un.org/?menu=1300> [žiūrėta 2016 07 07].

² United Nations, The Millennium Development Goals and beyond 2015, <http://www.un.org/millenniumgoals/> [žiūrėta 2016 07 07].

³ United Nations, The Millennium Development Goals report, New York: 2015. [http://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20\(July%201\).pdf](http://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20(July%201).pdf) [žiūrėta 2016 07 06].

⁴ Lomazzi M., Borisch B., Laaser U. 2014. The Millennium Development Goals: Experiences, Achievements and what's Next. Global Health Action 7: 5–7 <http://www.globalhealthaction.net/index.php/gha/article/view/23695> [žiūrėta 2016 07 06].

Knygos autoriai – neabejotinai talentingi rašytojai. Jų pasirinktas rašymo stilius itin paveikus ir skatinantis domėtis. Šią studiją galima priskirti prie antropologinių tyrinėjimų srities. Joje analizuojamas tarpusavio ryšys tarp egzistuojančių socioekonominių problemų ir kultūros, religijos, tarptautinės dimensijos, tam tikrų prigimtinių ir žmogaus mąstysenos, suvokimo dalykų. Ir, nors šioje knygoje nėra įvardyti jokie priklausomi ar nepriklausomi kintamieji, jos akademinė vertė labai svarbi. Besivystančių šalių problemos, konkretūs faktiniai duomenys ir moksliniai tyrimai pateikiami naudojantis konkrečiomis žmonių asmeninėmis istorijomis, pasakojimais. Kaip patys autoriai teigia, tyrimais įrodyta, kad konkretaus žmogaus istorija, jo konkreti problema sulaukia kur kas daugiau palaikymo ir labdaros ar paramos negu tuo atveju, kai, tarkim, prašoma paramos iškart 8 vaikams. Autorių naudojamą duomenų ir medžiagos surinkimo, apdorojimo bei analizės metodologiją galima apibūdinti keliais aspektais:

- *Antropologinis; interviu, asmeninės istorijos* (pirminiai šaltiniai): autoriai ir jų padėjėjai sukaupe išpūdingą interviu skaičių daugybėje skurdžiausių ir pavojingiausių pasaulio vietų: tai ir Kambodžos viešnamiai, kuriuose pardavinėjamos mergaitės – faktiškai dar vaikai, ir įvairių Afrikos šalių kaimai, Indijos „raupsuotųjų“, žemiausios kastos rajonai. Panaudodami asmenines žmonių istorijas knygos autoriai itin įtikinamai pateikia egzistuojančias ir nesprenžiamas problemas;
- *Kultūrinė ir religinė dimensija*: Koks yra ryšys tarp kultūros, religijos, moterų išnaudojimo ir su tuo susijusių socioekonominių problemų? Tai vienas svarbiausių daugelyje knygos dalių nagrinėjamų klausimų. Ar galima moterų išnaudojimą, mergaičių apipjaustymą, mergaičių žudymą dėl „prarastos garbės“ „nurašyti“ kultūriniais ir religiniais faktoriams. Ar islamas yra mizoginistinė religija? Būtent tokį klausimą autoriai užduoda devintajame knygos skyriuje? Ir kaip šie kultūriniai įpročiai, papročiai gali keistis, nes būtent moterys dažnai ir yra šių „kultūrinių“ papročių tęsėjos?
- *Istorinės analogijos*: autoriai šiandienines situacijas susieja su panašiomis istorinėmis analogijomis. Gali tai būti gretinimas su Martino Liuterio Kingo jaunesniojo pilietinių teisių judėjimu ar juodaodžių vergų gabenimu laivų narvuose per Atlantą, – įvairios istorinės analogijos suteikia knygai dar daugiau įtaigos ir skatina susimąstyti;
- *Statistinių duomenų pateikimas, antrinė statistinių duomenų analizė*: knygos autoriai plačiai naudoja Pasaulio banko, JTO ir kitų tarptautinių organizacijų ar tyrimo centrų statistinius duomenis bei rodiklius, kuriuos dažniausiai pateikia konkrečių žmonių asmeninių istorijų pabaigoje;

- *Aukščiausio lygio mokslinių duomenų pateikimas, analizė*: autoriai naudoja daugelį Harvardo, Prinstono, Niujorko, Kolumbijos ir kitų universitetų profesorių atliktus mokslinius tyrimus.

Dar vienas būdingas bruožas – ši studija yra stebėtinai paveiki ir motyvuojanti siekti tikslų, veikti. Perskaičius daugybę stulbinamų istorijų apie konkrečių moterų pasiekimus ir sąlygas, kuriomis jos siekė savo tikslų, kiekvienas suras įkvėpimo veiklai. Tai knyga, galinti praturtinti bet kurios socialinių mokslų programos studijas. Ji turėtų būti ypač naudinga jaunimui, nes ne tik atveria akis ir supažindina, koks egzistuoja pasaulis už Vakarų pasaulio ribų, bet ir kviečia imtis konkrečių veiklų ir veiksmų, aktyviai prisidėti keičiant mus supančio pasaulio sampratą. Tad ji ne tik atveria akis, bet ir nuveda prie durų, kurias galima atverti. Ši knyga vertinga ir keletu praktinių aspektų, nes paskutiniame jos skyriuje ir priede skelbiamas tarptautinių organizacijų, donorų, NVO sąrašas, kurios teikia pagalbą besivystančioms šalims ir aktyviai kviečia savanoriauti. Ši informacija gali būti naudinga bet kuriam studentui ar praktikos koordinatoriui, ieškančiam tokio pobūdžio praktikos institucijos ar renkantis konkrečias praktines veiklas. Čia pateiktas organizacijų, kurioms galite teikti finansinę ir kitą materialinę pagalbą, sąrašas. Knygoje taip pat galite surasti duomenis kitų organizacijų, kurios teikia mikrokreditavimo paslaugas, o išsirinkus konkretų paramos gavėją galima su organizacija bendrauti tiesiogiai ir stebėti, kaip teikiama parama ar paskola keičia konkreta žmogaus gyvenimą. Autorių teigimu, vos 26 doleriai per mėnesį gali visiškai pakeisti Afrikos moters pasaulį ir įgalinti ją sukurti smulkų verslą, padėsiantį išlaikyti šeimą.

Galiausiai autoriai akcentuoja, kad moterų įgalinimas yra itin svarbus, tačiau tai ne panacėja. Svarbiausias veiksnys, kuris galėtų padėti sparčiau judėti besivystančioms šalims į priekį, yra universalus išsilavinimas. Investicijoms ne tik į berniukų, bet ir į mergaičių švietimą turėtų būti dedamos aktyvios, visuotinės ir nuolatinės tarptautinės pastangos. Pasak autorių, konkrečių šalių, Kinijos ir Bangladešo, pavyzdžiai rodo, kad mergaičių švietimas ne tik turi poveikį ekonomikai, nes išsilavinusios moterys gauna darbo vietas, bet ir veiksmingai išnaudojamas moterų potencialas ekonomikoje. Tai daro poveikį ir šalies stabilumui. Išsimokslinusios ir dirbančios merginos atitolina santuokas, o tai gali prisidėti pažabojant itin didelį gimstamumą besivystančiose šalyse. Ši knyga aktyviai kviečia investuoti į mergaičių ir moterų išsilavinimą ir tapti pasaulinio judėjimo <http://www.halftheskymovement.org/> dalimi. Knygos pabaigoje autoriai pateikia konkrečias rekomendacijas, kurias įvardija kaip 3 svarbias iniciatyvas, būtinas įgyvendinti nedelsiant: 1) šviesti ir mokyti mergaites visame pasaulyje, o tai, pasak autorių, kainuotų apie 10 milijardų dolerių (5 metų projektas);

2) joduoti druską skurdžiose šalyse, nes tai, autorių požiūriu ir tyrimų duomenimis, užkirstų kelią protiniam vaikų atsilikimui; 3) naikinti ginekologines pistules, tuo pačiu didelį dėmesį skiriant gimdymo sąlygoms gerinti (Kristof, WuDunn 2015, 334–336).

Kritiniu požiūriu vertinant dera pažymėti, kad šioje studijoje nepateikiama visapusiška kurios nors vienos ar kelių konkrečių šalių ar regiono socioekonominių problemų analizė, tačiau akcentuojami svarbiausi probleminiai aspektai, diskutuojama apie veiksmingus paramos besivystančioms šalims būdus.